

УДК 330.342.24

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Чала О.В., к.е.н.

Української державної академії залізничного транспорту (УкрДАЗТ)

В статті на основі системного підходу удосконалено класифікацію чинників формування системи управління інтелектуальним капіталом. Виділено додаткову групу трансформаційних чинників що змінюють процеси управління інтелектуальним капіталом. Розроблено структурну модель інтегрованої системи управління інтелектуальним капіталом підприємства. Запропонована модель реалізує управління на двох рівнях – стратегічному та організаційно-оперативному.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, організаційний капітал, споживчий капітал, організаційне знання.

The article is devoted to new approach to classification of factors that influence on the management of enterprise's intellectual capital. The additional group of transformation factors is distinguished. That factors change the processes of management of an intellectual capital. The structural model of intellectual capital integrated control system is proposed. The model realizes a management on two levels - strategic and organizationally-operative.

Keywords: intellectual capital, human capital, organizational capital, consumer capital, organizational knowledge.

Актуальність проблеми. Розвиток суспільства в 21 сторіччі знаменує перехід від індустріальної економіки до економіки знань та інноваційної економіки. Процес переходу характеризується збільшенням ролі інтелектуальних ресурсів, зокрема інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал значною мірою впливає на ефективність застосування фінансового та матеріального капіталів. Інтелектуальний капітал стає головним чинником при визначенні вартості сучасних високотехнологічних компаній, що є наслідком створюваних ним конкурентних переваг.

Формування інтелектуального капіталу підприємства базується на генерації нових знань, які є результатом інтелектуальної діяльності людей. Ефективне використання таких знань забезпечує нові можливості

© Чала О.В., 2012

інноваційного розвитку і тим самим створює підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Тому актуальною є проблема створення системи управління інтелектуальним капіталом підприємства з урахуванням підходів до формування, використання, трансформації знань.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідження інтелектуального капіталу та підходів до управління цим капіталом виконувалось такими фахівцями, як Л. Эдвісон [1], М. Мелоун, К. Свейбі [2], В.В. Глухов [3], У.В. Буковіч [4], А.Н. Козирев [5], Р.П. Булига [6], О.В. Кендюхов [7, 8] та інші. В їх роботах розглянута сутність та структура інтелектуального капіталу, концепція та механізм управління інтелектуальним капіталом. Однак проблема ефективного управління інтелектуальним капіталом з урахуванням генерації, трансформації та використання нових знань залишається неопрацьованою.

Мета роботи полягає в розробці методології формування системи управління інтелектуальним капіталом підприємства з урахуванням процесів створення, трансформації та використання нових знань в результаті інтелектуальної праці, а також впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Викладення основного матеріалу дослідження. Управління інтелектуальним капіталом підприємства направлено на досягнення стратегічних і оперативних цілей та пов'язано зі впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників (рис. 1). Тому визначення таких чинників дозволяє приймати обґрунтовані рішення і є передумовою формування системи управління інтелектуальним капіталом підприємства.

Підприємства звичайно перебувають в зовнішньому середовищі, що динамічно змінюється. Такі зміни призводять до впливу на підприємство зовнішніх неконтрольованих факторів. Вказані фактори слід прогнозувати з тим, щоб зменшити їх негативний вплив та посилити нові потенційні можливості підвищення конкурентоздатності.

Зменшення негативних впливів та розробка стратегій формування стійких конкурентних переваг на базі нових можливостей є результатом як стратегічного, так і організаційного та оперативного управління.

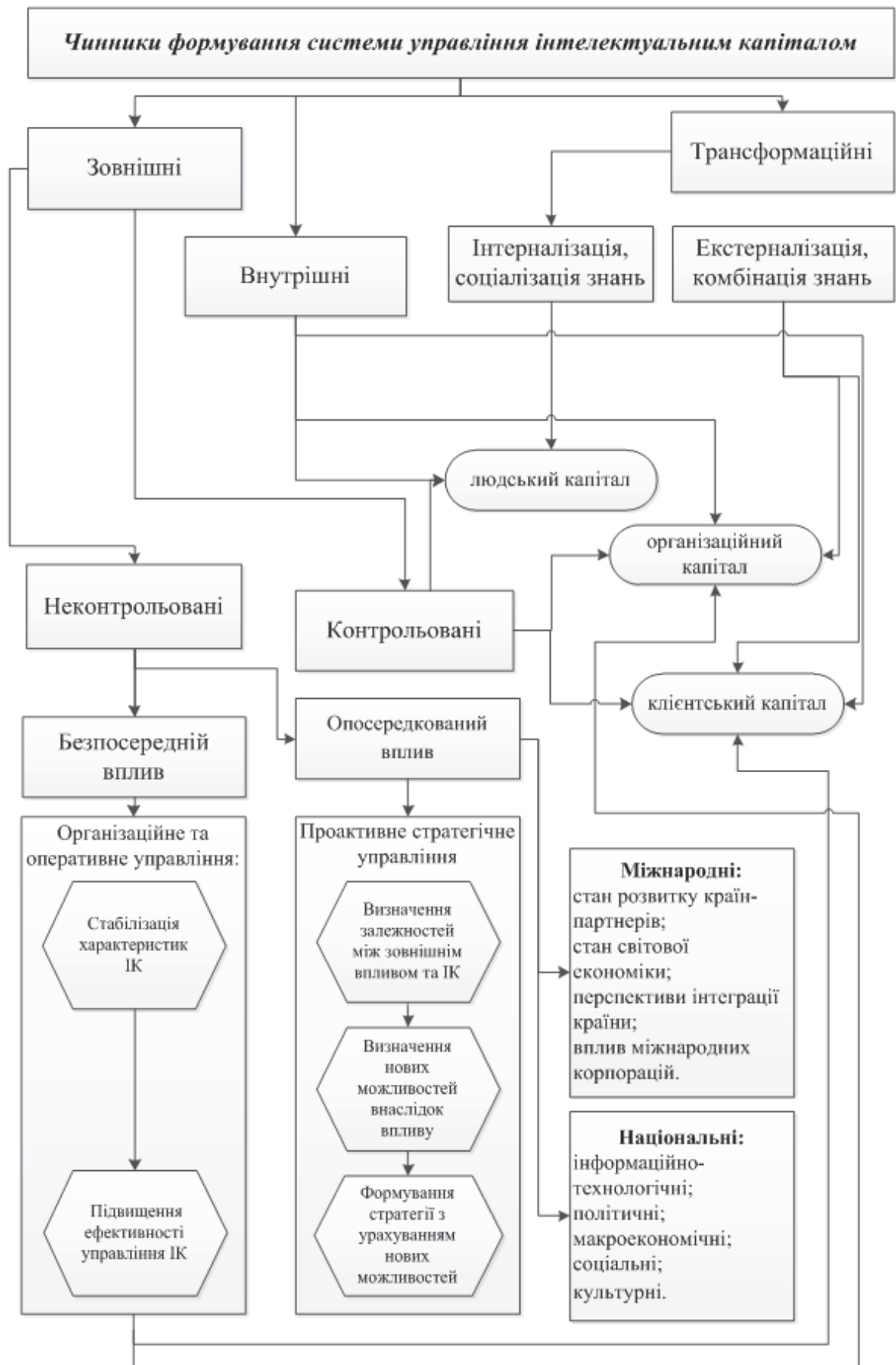

Рис. 1. Чинники формування системи управління інтелектуальним капіталом підприємства

Метою стратегічного управління є пошук стратегій, що забезпечують стійкі конкурентні переваги одних підприємств над іншими в однакових політичних, правових, соціальних, економічних, технологічних умовах. Використання конкурентних переваг є результатом різної організації інтелектуального капіталу та методології його використання при функціонуванні підприємства.

Організаційне та оперативне управління виконується через цілеспрямовані дії на об'єкт управління з метою ефективного досягнення визначених у стратегії цілей, а також стабілізації характеристик його поточного стану у випадку неконтрольованого впливу зовнішнього середовища і тим самим приведення стану об'єкту у відповідність із стратегією управління [9].

Зовнішні неконтрольовані чинники можуть мати безпосередній або опосередкований вплив на інтелектуальний капітал. В першому випадку вони безпосередньо впливають на процеси управління інтелектуальним капіталом і зменшення їх негативних впливів шляхом стабілізації характеристик цього капіталу є, переважно, задачею оперативного управління. В другому випадку зовнішні неконтрольовані чинники впливають на управління інтелектуальним капіталом через «передавальні ланки». Зменшення негативних результатів при опосередкованих впливах досягається в два етапи. На першому необхідно визначити залежності, що створюються за допомогою «передавальних ланок». На другому етапі визначаються додаткові можливості, які дають опосередковані впливи (якщо такі є). На третьому етапі вибирається стратегія зменшення опосередкованого впливу на інтелектуальний капітал або стратегія розвитку цього капіталу з урахуванням нових можливостей.

Зовнішні неконтрольовані чинники опосередкованого впливу на інтелектуальний капітал відображують глибинний вплив національної та світової економіки та діляться на міжнародні фактори та національні чинники.

До міжнародних слід віднести: стан розвитку країн – головних партнерів України; стан світової економіки (криза, підйом, тощо); перспективні чинники у вигляді майбутніх інтеграційних об'єднань; вплив міжнародних корпорацій.

Фактори впливу національної економіки містять у собі наступні групи: інформаційно-технологічні; політичні; макроекономічні; соціальні;

культурні.

Зовнішні контрольовані чинники безпосереднього впливу на інтелектуальний капітал відображують вплив безпосереднього оточення підприємства. Їх доцільно класифікувати у відповідності до загальноприйнятої структури інтелектуального капіталу у відповідності з ресурсним підходом:

- чинники, що впливають на людський капітал (рівень зайнятості, освіти, співвідношення між працездатними та пенсіонерами, тощо);
- фактори, що впливають на організаційний капітал (зміни у законодавстві, нормативно-правові акти, тощо);
- чинники, що впливають на клієнтський капітал (характеристики контрагентів та конкурентів, патентний захист інтелектуальної власності).

Внутрішні фактори впливу класифікуються відповідно до рівнів управління (стратегічний, оперативний) та структури інтелектуального капіталу. Стратегічний рівень містить у собі: напрямки діяльності, цілі, стратегії та здібності [7] підприємства як можливість реалізувати інтелектуальний потенціал. Оперативний рівень складається з наступних факторів: цілі, завдання, доступний інструментарій, обмеження на форми діяльності.

Внутрішні чинники впливу на людський капітал складаються з характеристик персоналу (кваліфікація, компетенція, особисті якості, відповідність корпоративній культурі, вміння працювати в команді) та методів управління на підприємстві (не лише економічних, а й адміністративних, соціальних, тощо). Внутрішні чинники впливу на організаційний капітал складаються з технологічного рівня, наявності інформаційного простору підприємства, особливостей бізнес-процесів, наукового рівня (наукоємності) виробництва, а також корпоративної культури. Внутрішні чинники впливу на клієнтський капітал є похідної від його інтелектуальної власності у вигляді патентів, торгівельних марок, тощо.

Додатково до наведеної класифікації, що відображує рівні управління та структуру об'єкту управління в умовах зовнішніх впливів необхідно враховувати динамічний аспект інтелектуального капіталу у вигляді організаційних знань та їх трансформації. Термін «організаційне знання» був запропонований І. Нонака і Х. Такеучі [10] при дослідженні процесів зародження і розвитку інновацій в японських фірмах. Автори розглядають організаційне знання як таке, що інтегрує сукупність знань, досвіду

співробітників на рівні організації в цілому.

Трансформація організаційних знань пов'язана з їх переходом із явної форми в неявну і навпаки. Така трансформація інтегрує всі три складові інтелектуального капіталу, визиваючи в них синхронізовані зміни, що і визначає важливість класифікації організаційного знання та його перетворень як трансформаційного чинника впливу на інтелектуальний капітал. Відповідно до наведених в роботі[10] типів трансформації організаційних знань, група чинників трансформації знань містить у собі наступні складові: екстерналізацію як перетворення неформалізованих знань у формалізовані, інтерналізацію як перехід формалізованих знань в неформалізовані, наприклад у вигляді нового досвіду, комбінацію явних знань, та соціалізацію як розповсюдження неявних знань. Екстерналізація є чинником впливу на організаційний та клієнтський капітал, інтерналізація є чинником впливу на людський капітал, комбінація впливає на елементи організаційного та клієнтського капіталу, а соціалізація – чинник впливу на елементи людського капіталу.

Побудова системи управління інтелектуальним капіталом базується на розробленому концептуальному підході до ідеологічно-стратегічного та організаційно-оперативного управління таким капіталом. Ключовими ідеями запропонованого підходу є: інтеграція складових інтелектуального капіталу на основі трансформації знань; управління інтелектуальним капіталом на ідеологічно-стратегічному та організаційно-оперативному рівні.

В основі інтеграції інтелектуального капіталу лежить перетворення організаційного знання між явною та неявною (невідокремленою) формами. Така трансформація пов'язана з виконанням двох забезпечуючих функцій управління інтелектуальним капіталом: підтримки генерації нового знання та підтримки його засвоєння і використання. При виконанні першої функції відбувається документування та, при потребі, формалізація нових знань у явній формі. При виконанні другої функції документовані знання перетворюються у досвід та навички, тобто переходять у неявну форму.

Дворівневе управління інтелектуальним капіталом передбачає розділення по рівням стратегічного та організаційно-оперативного управління функцій роботи зі знаннями (рис. 2). Стратегічний рівень передбачає проактивне управління через функцію підтримки створен-

ня нових знань, що реалізують нові проривні напрямки розвитку, забезпечують інновації. Організаційно - оперативний рівень забезпечує досягнення стратегічних цілей та стабілізацію стану інтелектуального капіталу підприємства у випадку динамічних змін зовнішнього середовища, непередбачуваних внутрішніх впливів через використання як явних, так і невідокремлених знань.

Стратегічний рівень націлений на зміни складових інтелектуального капіталу за рахунок використання людського капіталу. Для людського капіталу стратегічний рівень містить у собі представників керівництва підприємством, об'єднанням, галуззю та співробітників – «генераторів знань». Такі співробітники можуть бути визначені формально – за рахунок введення компетенцій з відповідними характеристиками [3], так і неформально, у випадку унікальних якостей співробітників.

Результатами стратегічних рішень є зміни у складі організаційного та клієнтського капіталу. Такі зміни реалізуються через трансформацію організаційного знання.

Рівень організаційно-оперативного управління направлений на підвищення ефективності досягнення стратегічних цілей, а також на ліквідацію відхилень у процесах трансформації знань. На даному рівні виконується планування, організація та контроль процесу інтелектуальної діяльності, що передбачає, зокрема, наступні дії: визначення поточних завдань; формування інструментарію; організацію діяльності відповідно до завдань; контроль ефективного використання ресурсів. На даному рівні знання переважно використовуються за рахунок трансформації з явної форми в неявну.

Висновки. На основі системного підходу удосконалено класифікацію чинників формування системи управління інтелектуальним капіталом підприємства шляхом виділення: зовнішніх неконтрольованих чинників рівнів стратегічного та організаційно-оперативного управління, чинників, що впливають на складові інтелектуального капіталу; внутрішніх чинників, що впливають на людський, організаційний та клієнтський капітал; а також додаткової групи трансформаційних чинників що змінюють процеси управління інтелектуальним капіталом на основі інтеграції його складових. Врахування чинників трансформації знань створює підґрунтя для ефективного управління інтелектуальним капіталом в умовах динамічних змін у зовнішньому середовищі.

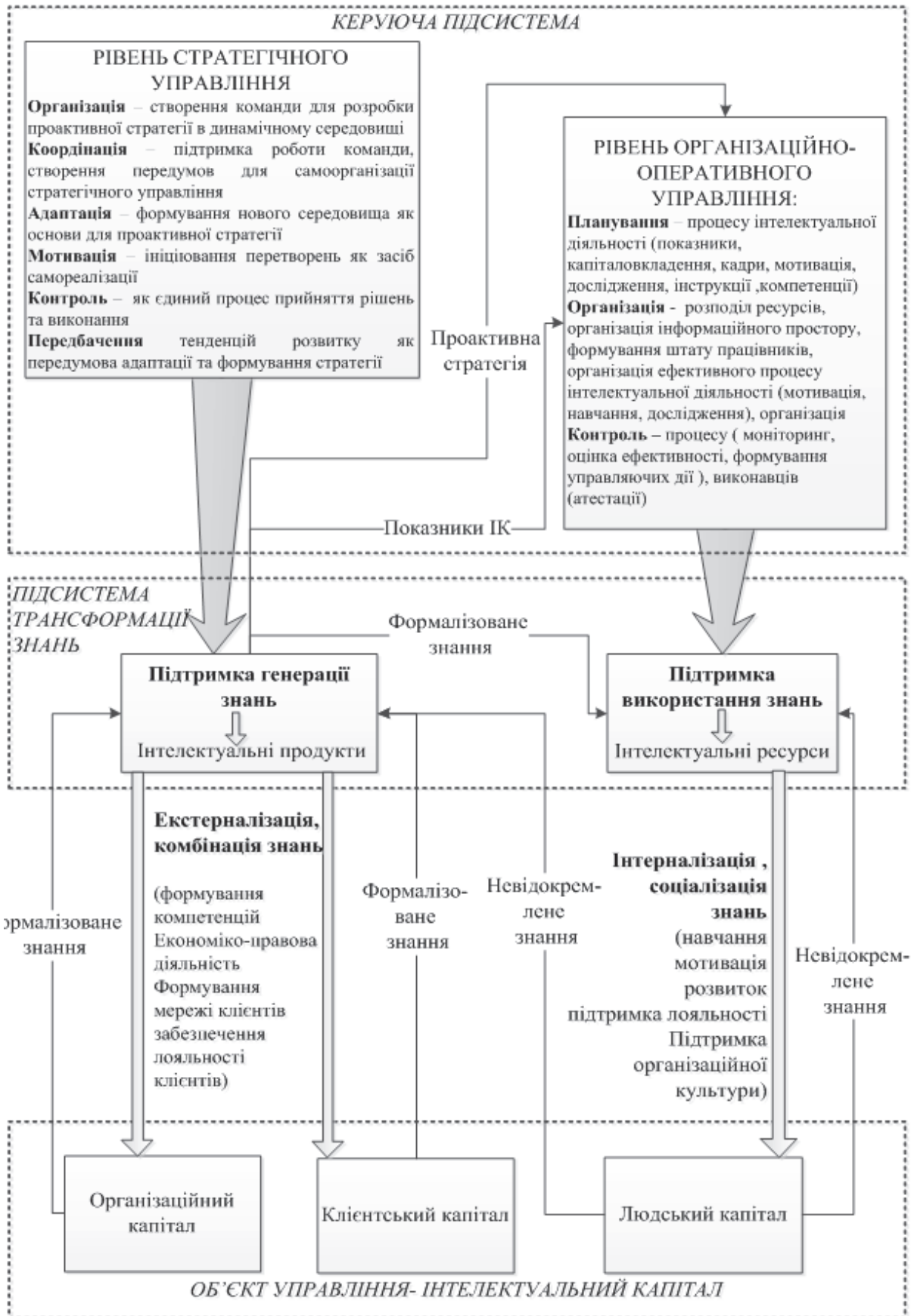

Рис. 2. Структурна модель інтегрованої системи управління інтелектуальним капіталом підприємства

У відповідності до розробленого концептуального підходу до управління інтелектуальним капіталом запропоновано модель інтегрованої системи управління інтелектуальним капіталом, яка складається з керуючої підсистеми та підсистеми трансформації знань і об'єктом управління якої є три складові інтелектуального капіталу. Інтегрована система направлена на управління на стратегічному і організаційно-оперативному рівні. Підсистема трансформації знань направлена на підтримку генерації та використання організаційного знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Эдвинсон Л., Мелоун М. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании. / Новая постиндустриальная волна на Западе Антология. Под ред. В.Л. Иноземцева. - М.: Academia, 1999. -108 с.
2. Sveiby K.E. (1994) Towards a Knowledge Perspective on Organisation Doctoral Dissertation. Department of Business Administration, University of Stockholm. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.sveiby.com/articles/Towards.htm>
3. Глухов В.В. Менеджмент [Текст]/ В. В. Глухов - СПб: Питер, 2008. - 384 с.
4. Букович У. Управление знаниями. Руководство к действию [Текст] / У. Букович, Р. Уильямс; Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 2002. – 504 с.
5. Козырев А.Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности действием [Текст]/ А.Н. Козырев, В.Л. Макаров – М.: РИЦ ГШ ВС РФ, 2003. – 398 с.
6. Булыга Р.П. Аудит нематериальных активов коммерческой организации [Текст]/ Р.П.Булыга М.: ИНФРА-М, 2008. – 344с.
7. Кендюхов О.В. Интеллектуальный капитал підприємства: методологія формування механізму управління: Монографія / О.В. Кендюхов. - Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості; ДонУЕП. - 2006. – 307 с.
8. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: Монографія. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості; ДонУЕП. - 2008. – 363 с.
9. Хамел Г. Конкурируя за будущее [Текст]/ Г.Хамел, К. Прахалад. - М.: ОЛИМП-БИЗНЕС, 2002. - 288 с.
10. Нонака И. Компания - создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах [Текст] / И. Нонака, Х. Такеучи - М., 2003. – 384 с.